

УДК 347.97/.99

Шелевер Наталія Василівна –

кандидат юридичних наук, доцент
кафедри міжнародного приватного права, правосуддя та адвокатури
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Nataliia V. Shelever –

*candidate of juridical sciences, associate professor of
the department of private international law, justice and advocacy,
Uzhhorod National University
(4, Universytetska Str., Uzhhorod, 88000, Ukraine)*

Особливості судового контролю за виконанням рішень судів

У статті розглядаються питання судового контролю за виконанням судових рішень та досліджуються види такого контролю. Автором зазначені проблемні питання, що виникають при практичному запровадженні чинного українського законодавства у цій сфері, запропоновані шляхи їх вирішення.

Ключові слова: *судовий контроль, судові рішення, державна виконавча служба, державний виконавець, виконання судових рішень.*

В статье рассматриваются вопросы судебного контроля за исполнением судебных решений и исследуются виды такого контроля. Автором обозначены проблемные вопросы, возникающие при практическом применении действующего украинского законодательства в этой сфере, предложены пути их решения.

Ключевые слова: *судебный контроль, судебное решение, государственная исполнительная служба, государственный исполнитель, исполнения судебных решений.*

N.V. Shelever Peculiarities of the Judicial Control over the Execution of Court Decisions

The article deals with the legal nature and types of judicial control over the execution of court decisions. The author emphasizes that any judgment must be enforced, otherwise the sense of justice is lost, the work of the court, prosecutors and lawyers comes then to nothing.

The violated rights should be restored. In this case the purpose of justice will be achieved. The state of justice depends on the efficiency of judicial control over the execution of judgments.

The author pays a great deal of attention to the fact that a problem related to non-execution of the court decisions exists in Ukraine, thus the purpose of judicial proceedings is not reached every single time. Therefore, to improve this situation judiciary should exercise an appropriate control what is subject to this article.

Because of the intention of our country to integrate into the European community the given question is particularly acute at present and requires a fast resolution.

Therefore, the author presumes, the appropriate researches of scientists on this issue are required. Today to study the positive experience of the leading European countries and its subsequent implementation in national legislation is especially relevant.

The theme of this article is especially relevant. It did not remain unnoticed by many researchers, and is considered in the works of prominent Ukrainian scientists: S.Ya. Fursa, M.Yu. Shtefan, V.S. Shcherbyna, I.B. Koliushko, R.O. Kuibida, V.H. Perepeliuk, L.P. Sushko, O.Z. Khotynska, P.P. Zavorotko.

The author draws our attention to the peculiarities of judicial control over the execution of the administrative, economic courts including civil proceedings. The current legislation is analyzed, the shortcomings of legal regulation related to relationships of judicial control are highlighted.

The article formulates the appropriate proposals to improve the legislation on judicial control over the execution of court decisions, and emphasizes the need for further research in this area.

Keywords: *judicial control, judicial decision, state executing service (body), state executioner, implementation of court decisions.*

Постановка проблеми. Виконання судових рішень пов'язане з невід'ємним елементом права кожної людини на судовий захист, на відновлення своїх порушених прав. Це стадія судового провадження, яка має дуже важливе значення, оскільки забезпечує втілення законів у життя. Якщо рішення суду не виконане, то втрачається сенс правосуддя, зводиться нанівець робота суддів, адвокатів, прокуратури. Отже необхідний належний судовий контроль над цим процесом, оскільки він забезпечує повноцінну реалізацію права кожного громадянина на справедливий суд.

Якщо, як ми зауважили вище, гострою проблемою українського правосуддя є невиконання судових рішень, то дослідження судового контролю за їх виконанням, проблемних питань, які виникають на практиці, та формулювання відповідних пропозицій для удосконалення національного законодавства є вкрай необхідним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема невиконання судових рішень та питання судового контролю за їх виконанням досліджуються в рамках цивільного, господарського та адміністративного судочинства. Такому дослідженню приділяли увагу такі вчені, як С.Я. Фурса, М.Й. Штефан, В.С. Щербина, І.Б. Коліушко, Р.О. Куйбіда, В.Г. Перепелюк, Л.П. Сушко, О.З. Хотинська, П.П. Заворотько.

Невирішені раніше проблеми. У зв'язку із обранням Україною курсу на євроінтеграцію, одним із першочергових завдань для нашої держави є поліпшення стану виконання судових рішень, для чого і необхідний належний контроль з боку судової гілки влади. Дослідження, які проводилися раніше, не охоплювали особливостей судового контролю за виконанням судових рішень в рамках цивільного, господарського та адміністративного судочинства.

Мета статті полягає у дослідженні особливостей судового контролю в Україні, визначенні проблем, що виникають на практиці, та наданні відповідних пропозицій щодо вдосконалення українського законодавства.

Виклад основного матеріалу. В

Україні судовий контроль здійснюється в порядку, визначеному Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України), Господарським процесуальним кодексом України (далі – ГПК України), Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАС України), Законом України «Про виконавче провадження». Судовий контроль за виконанням органами державної виконавчої служби рішень суду полягає у розгляді судами скарг на рішення, дії чи бездіяльність органів і посадових осіб державної виконавчої служби. Лише суд розглядає процесуальні питання, пов'язані з виконанням судового рішення. У виконавчому провадженні він не є обов'язковим учасником. Ними є боржник, стягувач та державний виконавець.

Насамперед необхідно з'ясувати зміст поняття «судовий контроль». Так, на думку української вченої Л.П. Сушко, судовий контроль є видом державного контролю, який здійснюється у сфері функціонування судової влади з віднесених до її компетенції питань. Контроль як самостійна форма державної діяльності властивий практично всім елементам соціального управління. Водночас судовий контроль має специфічні особливості. Він здійснюється судовими органами відповідно до їх компетенції, з дотриманням вимог підвідомчості і підсудності справ, в закріпленій законодавчо процесуальній формі, що дозволяє характеризувати судовий контроль як організаційно-правову форму реалізації судової влади. Таким чином, судовий контроль – це самостійна форма реалізації судової влади, так само, як і правосуддя [1, с.15].

О.З. Хотинська у своєму дисертаційному дослідженні визначає поняття судового контролю за виконанням судових рішень як самостійну, законодавчо закріплену правову форму реалізації судової влади, яка відображає як основні риси останньої, так і ознаки юрисдикційної діяльності органів державної виконавчої служби, спрямована не лише на забезпечення законності в процесі примусового виконання судових рішень та захист прав і законних інтересів учасників цього процесу, а й

на реальне виконання рішення суду, гарантуючи тим самим обов'язковість такого виконання [2].

Питання судового контролю досліджувалося ще за радянських часів. Так, П.П. Заворотько виділяв такі форми контролю:

1) попереднє (у випадках, передбачених законом) санкціонування судом дій судового виконавця по виконанню;

2) оскарження процесуальних дій судового виконавця;

3) пред'явлення позову до стягувача чи боржника будь-якою особою, інтереси якої зачіпаються виконанням, про поновлення порушеного права;

4) оскарження і опротестування ухвал, постановлених судом з приводу питань, які виникають в стадії судового виконання, якщо це дозволено законом [3, с. 346].

У сучасній Україні розроблена і класифікація форм судового контролю за виконанням судових рішень за критерієм ступеню втручання суду в діяльність органів державної виконавчої служби: безпосередній (прямий) контроль за виконанням судових рішень – розгляд скарг на рішення, дії (бездіяльність) державного виконавця, мета якого полягає у захисті прав та інтересів учасників виконавчого провадження при здійсненні примусового виконання судового рішення державним виконавцем; опосередкований (непрямий) контроль за виконанням судових рішень, який здійснюється в порядку позовного провадження при захисті порушених в процесі примусового виконання прав сторін та осіб, які не брали участі у виконавчому провадженні, а також у випадку притягнення до відповідальності за невиконання судового рішення; вторинний контроль (апеляційне чи касаційне оскарження ухвал суду, постановлених з питань, які виникли на стадії судового виконання), об'єктом якого є діяльність суду по здійсненню повноважень, які складають його виключну компетенцію на стадії виконання рішення [2].

Порядок оскарження рішень, дій та бездіяльності органів ДВС визначається Законом України «Про виконавче провадження».

Так, у відповідності до ч.1 ст.82 Закону України «Про виконавче провадження» рішення, дії або бездіяльність державного виконавця та інших посадових осіб державної виконавчої

служби можуть бути оскаржені стягувачем та іншими учасниками виконавчого провадження (крім боржника) до начальника відділу, якому безпосередньо підпорядкований державний виконавець, або до керівника відповідного органу державної виконавчої служби вищого рівня чи до суду [4].

Одночасно ч. 2 ст. 82 Закону України «Про виконавче провадження» встановлено, що боржник має право оскаржувати рішення, дії або бездіяльність державного виконавця та інших посадових осіб державної виконавчої служби виключно в судовому порядку [4].

У відповідності до ст. 383 ЦПК України, сторони виконавчого провадження мають право звернутися до суду із скаргою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби під час виконання судового рішення, ухваленого відповідно до цього Кодексу, порушено їх права чи свободи [5].

Згідно зі ст. 121-2 ГПК України, скарги на дії чи бездіяльність органів Державної виконавчої служби щодо виконання рішень, ухвал, постанов господарських судів можуть бути подані стягувачем, боржником або прокурором [6].

Кодекс адміністративного судочинства України значно ширше описує питання здійснення адміністративними судами контролю за виконанням своїх рішень.

У відповідності до ст. 267 КАС України, суд, який ухвалив судове рішення в адміністративній справі, має право зобов'язати суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення. Крім того, особа-позивач, на користь якої ухвалено постанову суду, має право подати до суду першої інстанції заяву про визнання протиправними рішень, дій чи бездіяльності, вчинених суб'єктом владних повноважень – відповідачем на виконання такої постанови суду або порушення прав позивача, підтверджених такою постановою суду. Стаття 181 цього Кодексу також передбачає судовий контроль за виконанням судових рішень в адміністративних справах. Так, учасники виконавчого

провадження (крім державного виконавця) та особи, які залучаються до проведення виконавчих дій, мають право звернутися до адміністративного суду із позовною заявою, якщо вважають, що рішенням, дією або бездіяльністю державного виконавця чи іншої посадової особи державної виконавчої служби порушено їхні права, свободи чи інтереси, а також, якщо законом не встановлено інший порядок судового оскарження рішень, дій чи бездіяльності таких осіб [7].

Ми пропонуємо законодавцю внести зміни до ГПК України, КАС України, Закону України „Про виконавче провадження”. Вони полягають у впровадженні до даних законодавчих актів норм, які аналогічні розділу VII ЦПК України.

Вважаємо, що у ст. 267 КАС України законодавцю варто було б закріпити за судом не право щодо зобов'язання суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення, а обов'язок суду щодо вчинення таких дій. На нашу думку, це питання повинно залежати не від бажання судді. Тому пропонуємо викласти це положення таким чином: «Суд, який ухвалив судове рішення в адміністративній справі, має обов'язок щодо зобов'язання суб'єкта владних повноважень, не на користь якого ухвалене судове рішення, подати у встановлений судом строк звіт про виконання судового рішення».

На нашу думку, необхідно також закріпити на законодавчому рівні право суддів здійснювати контроль за своєчасним зверненням до виконання судових рішень. Адже нерідко на практиці трапляються випадки, коли стягувач умисно не пред'являє до виконання виконавчий документ, а через рік-два звертається до органів державної виконавчої служби із заявою про відкриття виконавчого провадження. Окрім цього, до суду подає позовну заяву про нарахування пені у зв'язку з невиконанням судового рішення. Вважаємо, що це – зловживання стягувачем своїми правами. Тому суддям слід здійснювати контроль і за пред'явленням виконавчого документа до виконання.

Як зазначається в «Оцінці існуючого в Україні законодавства та процедури виконання судового рішення», недоліками законодавчого регулювання, пов'язаними із відносинами судового контролю (нагляду), є такі:

1. Наявність колізії між нормами Цивільного процесуального кодексу, Господарського процесуального кодексу, Кодексу адміністративного судочинства та Закону України «Про виконавче провадження» відносно питання, хто є відповідачем у справах, пов'язаних із діями органу з виконання судових рішень – державний виконавець або Державна виконавча служба. Хоча наведена колізія і була розв'язана Пленумом Верховного Суду України (зазначено, що відповідачем є Державна виконавча служба), невизначеність продовжує існувати, загальні суди продовжують розглядати скарги на дії державних виконавців.

2. Невизначеність предмету оскарження. Відповідно до Цивільного процесуального кодексу України, Господарського процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та Закону України «Про виконавче провадження» оскаржуватися до суду можуть дії, бездіяльність і рішення Державної виконавчої служби. Подібна множинність у виборі предмету оскарження не сприяє захисту прав, а навпаки, дозволяє зловживати правом на оскарження, оскаржувати одночасно дії чи бездіяльність та рішення органу. Це негативно впливає на виконавчий процес і призводить до «затягування» виконання рішення, а також є причиною зайвих матеріальних витрат у судовій системі та Державній виконавчій службі [8].

Окрім цього, є підстави вважати, що в Законі України «Про виконавче провадження» законодавець суперечливо ставиться до ролі суду у здійсненні ним попереднього контролю за проведенням виконавчих дій. Так, рішення про прийняття відмови стягувача від стягнення, про затвердження мирової угоди приймаються судом (ст. 37), а рішення про повернення виконавчого документа стягувачу без виконання, при якому необхідний самий твердий судовий контроль з метою виключення несумлінного відношення до своїх службових обов'язків з боку органів примусового виконання, приймається державним виконавцем при затвердженні його

старшим за посадою державним виконавцем (ст.40) [9, с. 626].

З наведеного вище можна зробити висновок, що в Україні існує проблема невиконання рішень судів, а належний судовий контроль мав би забезпечити їх неухильне виконання. У провідних європейських державах ця проблема не є так гостро вираженою, навіть в Радянському Союзі майже всі судові рішення виконувалися.

Про систему судоустрою в Німеччині, місце адміністративного права та процес побудови правової, соціальної держави, доступ до юридичної професії, вплив законодавства ЄС на правову систему країн-членів недавно говорили під час організованої Асоціацією правників України зустрічі із керівником проекту «Підтримка правничих та судових реформ у країнах Середньої Азії» Йоргом Пуделкою.

Він відверто не зрозумів запитання української аудиторії про те, який відсоток рішень судів виконується у ФРН. Адже виконуються всі, причому добровільно. В адміністративному процесі виконавча служба взагалі відсутня, тому що для них невиконання державним органом припису суду є неможливим. Теоретично суддя має змогу накладати санкції за невиконання рішення суду, проте на практиці Й. Пуделка чи його колеги з таким не стикалися [10].

На нашу думку, можливість накладення суддею санкцій за невиконання рішення суду, в тому числі і на стягувача у разі непред'явлення ним виконавчого документа у найкоротший період, було б позитивним кроком. Тому законодавцю варто було б врахувати і цю нашу пропозицію.

Висновки. Отже, на підставі наведеного вище, ми доходимо висновку, що суд здійснює зовнішній контроль за законністю дій державного виконавця у виконавчому провадженні. Тобто, суд перевіряє дії державного виконавця й тим самим вказує на порушення, якщо такі є. Таким чином, судова гілка влади забезпечує відновлення прав інших учасників виконавчого провадження.

Вважаємо, що судовий контроль має полягати не лише в можливості оскарження рішень, дій та бездіяльності посадових осіб ДВС, в апеляційному та касаційному оскарженні, але і в нагляді суду за належним виконанням своїх рішень. У зв'язку із прагненням України інтегруватися до європейської спільноти, забезпечення ефективного судового контролю є важливим завданням для нашої держави. Тому для законодавця вкрай важливо усунути колізії у чинному законодавстві з питань виконавчого провадження та провести реформування органів державної виконавчої служби. Від якісного судового контролю залежить ефективність правосуддя.

Отже, наше дослідження має і практичне, і теоретичне значення. Тому наукові розробки з означеної нами проблематики є вкрай необхідні. Вважаємо, що доцільно було б вивчати й аналізувати міжнародний досвід з питання контролю за виконанням судових рішень з метою удосконалення чинного українського законодавства.

Список використаних джерел:

1. Сушко Л. П. Організаційно-правові засади здійснення судового контролю в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Л. П. Сушко ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – К., 2009. – 22 с.
2. Хотинська О. З. Обов'язковість судових рішень як конституційна засада судочинства України [Електронний ресурс] : дис...канд. юрид. наук : 12.00.10 / О.З. Хотинська ; Академія адвокатури України. – Київ, 2006. – 195 с. – Режим доступу : mydisser.com/dfiles/99535297.doc.
3. Заворотько П. П. Процессуальные гарантии исполнения судебного решения / П. П. Заворотько. – М. : Юрид. лит., 1974. – 360 с.
4. Про виконавче провадження : закон України від 21 квітня 1999 р. № 606-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 24. – Ст. 207.

5. Цивільний процесуальний кодекс України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV // Офіційний вісник України. – 2004. – № 16. – Ст. 1088.
6. Господарський процесуальний кодекс України від 6 листопада 1991 р. № 1798-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 6. – Ст. 56.
7. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 № 2747-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 35–36. – Ст. 446.
8. Оцінка існуючого в Україні законодавства та процедури виконання судових рішень [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.commerciallaw.com.ua/attachments/147_JUDICIAL_ENFORCEMENT_ASSESSMENT_UA.pdf.
9. Виконавче провадження : хрестоматія для студентів факультету № 4 / уклад. : В. В. Комаров, Д. М. Сибільов, С. О. Кравцов, О. І. Попов. – Х. : Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2013. – 730 с.
10. Неправосудних рішень не існує // Закон і Бізнес [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zib.com.ua/ua/120254-nepravosudnih_rishen_ne_ishue_kilka_cikavih_faktiv_pro_admin.html

References

1. L. P. Sushko, Orhanizatsiino-pravovi zasady zdiisnennia sudovoho kontroliu v Ukraini : avtoref. dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.07 / L. P. Sushko ; Nats. un-t bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy. – K., 2009. – 22 p.
2. O. Z. Khotynska, Oboviazkovist sudovykh rishen yak konstytutsiina zasada sudochynstva Ukrainy [Elektronnyi resurs] : dys. ... kand. yuryd. nauk : 12.00.10 / O. Z. Khotynska ; Akademiia advokatury Ukrainy. – Kyiv, 2006. – 195 p. – Rezhym dostupu : mydisser.com/dfiles/99535297.doc.
3. P. P. Zavorotko, Protsesualnie garantii ispolneniya sudebnogo resheniya / P. P. Zavorotko. – M. : Yurid. lit., 1974. – 360 p.
4. Pro vykonavche provadzhennia : zakon Ukrainy vid 21 kvitnia 1999 r. No. 606-XIV // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1999. – No. 24. – St. 207.
5. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 18 bereznia 2004 r. No. 1618-IV // Ofitsiyni visnyk Ukrainy. – 2004. – No. 16. – St. 1088.
6. Hospodarskyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 6 lystopada 1991 r. No. 1798-XII // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 1992. – No. 6. – St. 56.
7. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy vid 06.07.2005 No. 2747-IV // Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. – 2005. – No. 35-36. – St. 446.
8. Otsinka isnuichocho v Ukraini zakonodavstva ta protsedury vykonannia sudovykh rishen [Elektronnyi resurs]. – Режим доступу : http://www.commerciallaw.com.ua/attachments/147_JUDICIAL_ENFORCEMENT_ASSESSMENT_UA.pdf.
9. Vykonavche provadzhennia: khrestomatiiia dlia studentiv fakultetu No. 4 / uklad. : V. V. Komarov, D. M. Sibilov, S. O. Kravtsov, O. I. Popov. – Kh. : Nats. un-t “Yuryd. akad. Ukrainy im. Yaroslava Mudroho,” 2013. – 730 p.
10. Nepravosudnykh rishen ne isnuie // Zakon i Biznes [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu : http://zib.com.ua/ua/120254-nepravosudnih_rishen_ne_ishue_kilka_cikavih_faktiv_pro_admin.html.